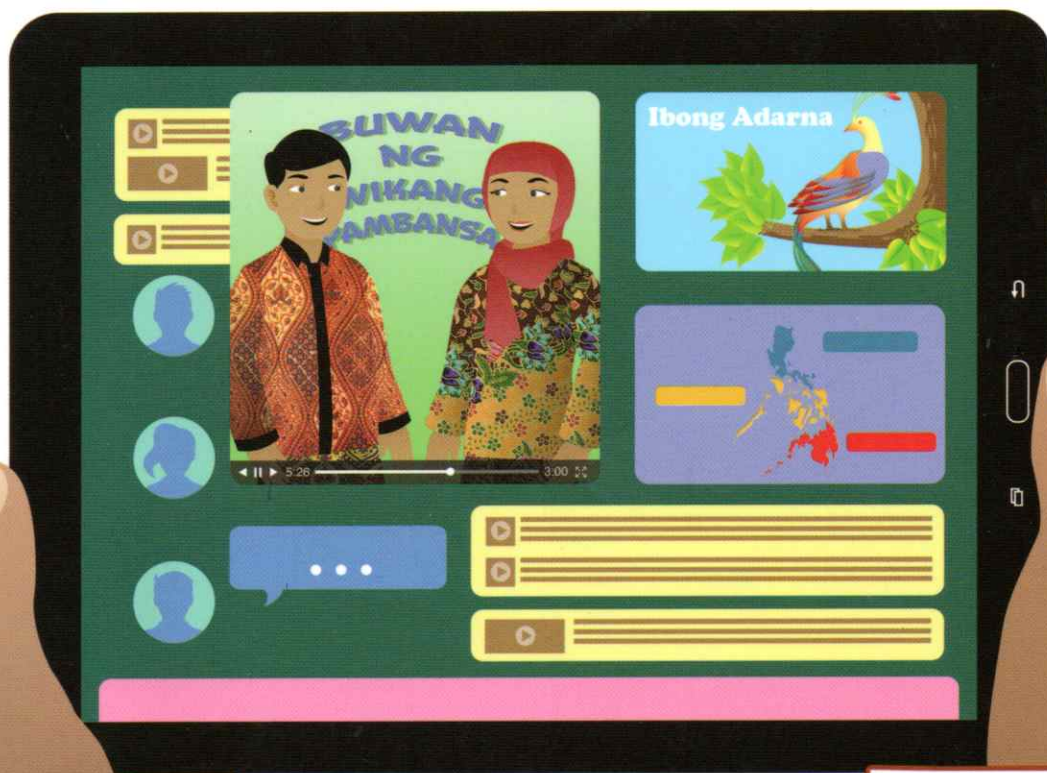

Kalinangan

Batayan at Sanayang Aklat sa Wika at Panitikan

Aida M. Guimarie
May-akda/Tagapag-ugnay

Mercedes DL. Tulaylay
May-akda

Ikatlong Edisyon

7

fil.
499.2110
G9635
2019
C-3

Kalinangan

Batayan at Sanayang Aklat sa Wika at Panitikan

Aida M. Guimarie
May-akda/Tagapag-ugnay

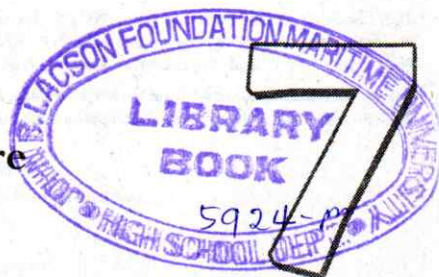
Mercedes DL. Tulaylay
May-akda

Published & Distributed by

REX Book Store

856 Nicanor Reyes, Sr. St.
Tel. Nos. 736-05-67 • 735-13-64
1977 C.M. Recto Avenue
Tel. Nos. 735-55-27 • 735-55-34
Manila, Philippines
www.rexpublishing.com.ph

Ikatlong Edisyon

Mga Nilalaman

Paunang Salita	ix
YUNIT I Mga Akdang Pampanitikan: Salamin ng Mindanao	
Aralin 1 Katalinuhan, Susi sa Pag-unlad ng Buhay	2
"Ang Kuwento ni Lungpigan (Ata Manobo: Bukidnon)"	
Isinalaysay ni Durung-Bat-ao	
Salin sa Filipino ni Aida M. Guimarie	
Pag-uugnay ng mga Pangyayari sa Binasa sa mga Kaganapan sa iba pang Lugar ng Bansa	
Pangatnig na Pagpapatotoo	
Aralin 2 Responsibilidad: Pagsubok ng Bawat Tao	15
"Lalapindigowa-i: Kung Bakit Maliit ang Bewang ng Putakti (Pabulang Maranao)"	
Batay sa Pananaliksik ni Dr. Nagsura Madale	
Pagtukoy at Pagpapaliwanag sa Mahalagang Kaisipan	
Mga Ekspresyong Nagpapahayag ng Posibilidad	
Aralin 3 Paglilingkod sa Bayan, Isabuhay Mo	30
"Indrapatra at Sulayman"	
(Isang Pagbubuod ni Aida M. Guimarie)	
Pagpapaliwanag ng Sanhi at Bunga ng mga Pangyayari	
Pang-ugnay na Pangatnig na Pananhi	
Aralin 4 Isang Sulyap sa Kuwentong Mëranaw	46
"Si Somëzën sa Alongan at si Anak"	
Sinaliksik ni Sandro B. Abad	
Elemento ng Maikling Kuwento	
Retorikal na Pang-ugnay	

Aralin 5 Kapaligiran, Iyong Lingapin	58
"Lumad, Huwag Lisanin ang Kabundukan"	
ni Arthur P. Casanova	
Pagsusuri ng Pagkamakatotohanan ng mga Pangyayari	
Mga Pangungusap na Walang Tiyak na Paksa sa	
Pagbuo ng Patalastas	
Aralin 6 Isang Proyektong Panturismo	79
"Pagpapatibay ng Turismo"	
Pagsusuri sa Ginamit na Datos sa Pananaliksik ng	
Isang Proyektong Panturismo	
Paggamit nang Wasto at Angkop na Wikang Filipino	
sa Pagsasagawa ng Proyektong Panturismo	

YUNIT II | Isang Repleksiyon sa mga Panitikan ng Bisaya

Aralin 7 Himig ng Ating Kultura.....	94
Awiting-bayan	
Pagbuo ng Sariling Paghahatol o Pagmamatuwid sa	
Ideyang Nakapaloob sa Akda na Sumasalamin sa	
Tradisyong ng mga Taga-Bisaya	
Pagsusuri sa Antas ng Wika Batay sa Pormalidad na	
Ginagamit sa Pagsulat ng Awiting-Bayan	
Aralin 8 Sulyap sa Pinagmulan ng Kultura at Pagkakakilanlan.....	112
"Bohol" (Alamat)	
Paghihinuha ng Kaligirang Pangkasaysayan	
ng Binasang Alamat ng Kabisayaan	
Paggamit nang Maayos sa mga Pahayag sa Paghahambing	
Aralin 9 Tradisyong Kinagisnan sa Kabisayaan	129
"Ang Walang Kamatayang Ilaw"	
ni Iluminado Lucente (Dula)	
Salin ni Ma. Victoria Corrige-Casoy	
Pagbibigay ng Sariling Interpretasyon sa mga	
Tradisyonal na Pagdiriwang ng Kabisayaan	
Paggamit nang Wasto ng Angkop na mga Pang-ugnay	
sa Pagbuo ng Editoryal na Nanghihikayat	

Aralin 10 Hinilawod, Epiko ng Bisaya	145
"Hinilawod, Unang Bahagi: Labaw Donggon (Epiko ng Bisaya)" Paglalarawan ng Natatanging Aspektong Pangkultura na Nagbibigay-hugis sa Panitikan ng Kabisayaan Pang-ugnay sa Paglalahad	
Aralin 11 Pagmulat ng Musmos na Kaisipan	161
"Paalam sa Pagkabata" Salin ni Nazareno D. Bas mula sa "Panamilit sa Kabantanon" ni Santiago Pepito Pagbubuod ni Aida M. Guimarie Paglalahad ng mga Elemento ng Maikling Kuwento ng Kabisayaan Mga Pang-ugnay sa Pagsasalaysay at Pagsusunod-sunod ng mga Pangyayari	
Aralin 12 Pangwakas na Gawain: Pagsulat ng Awitin	176
Musika sa Pilipinas (Sanaysay) Pagsusuri sa Kulturang Nakapaloob sa Awiting-Bayan Mga Kombensiyon sa Pagsulat ng Awitin	

YUNIT III | Isang Repleksiyon sa mga Panitikan ng Luzon

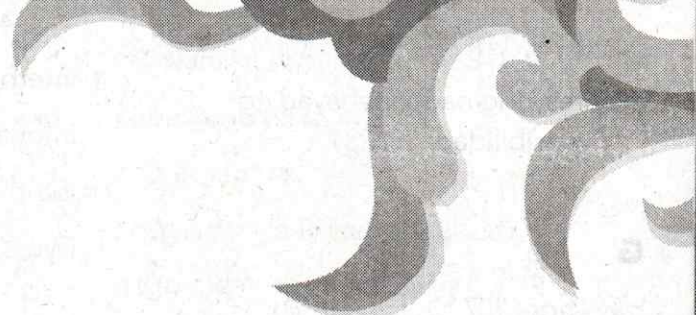
Aralin 13 Malikhaing Pagpapahayag ng Butil ng Karunungan	188
Tugmang De-gulong/Awiting Panudyo Bugtong o Palaisipan Paglalahad ng Pangunahing Ideya Ponemang Suprasegmental	
Aralin 14 Tungkuling Dapat Gampanan	207
"Bakit Tumitilaok ang Manok sa Madaling Araw?" (Alamat) Paghahambing ng mga Katangian ng Mito, Alamat, at Kuwentong-bayan Angkop na mga Pahayag sa Panimula, Gitna, at Wakas ng Isang Akda	
Aralin 15 Dyipni, Salamin ng Bayan	221
"Modernisasyon ng Dyipni, Kailangan Na" ni Aida M. Guimarie Pagbubuod ng Tekstong Binasa sa Tulong ng Panguinahin at mga Pantulong na Kaisipan Mga Pahayag na Ginagamit sa Paghihinuha ng Pangyayari	

Aralin 16 Pakikisalamuha sa mga Mangyan	235
"Ang Ambahan ni Ambo"	
ni Ed Maranan	
Paghihinuha ng Kahihinatnan ng mga	
Pangyayari sa Kuwento	
Panandang Anaporik at Kataporik ng Pangngalan	
Aralin 17 Pangwakas na Gawain: Pagsulat ng Balita	252
Balita	
"Bulkang Mayon, patuloy ang pag-aalburoto"	
Pagtukoy ng Datos na Kailangan sa Paglikha ng	
Sariling Ulat-balita	
Mga Pahayag na Pagtugon sa Anumang Mensahe	

YUNIT IV | Pagpapahalaga sa Ibong Adarna

Aralin 18 Ang Kaligirang Pangkasaysayan ng Ibong Adarna	264
Kaligirang Pangkasaysayan ng Ibong Adarna	
Pag-aalay sa Birhen	
Saknong 1–Saknong 6	
Paglalahad ng Sariling Pananaw Tungkol sa	
Motibo ng May-akda	
Aralin 19 Ang Nilalaman ng Ibong Adarna:	
Kaharian ng Berbanya Hanggang sa Pagbabantay	
sa Ibong Adarna (Saknong 7–Saknong 441)	277
Pagsusuri sa mga Pangyayari sa Akda ng mga	
Suliraning Panlipunan	
Matalinghagang Pahayag	
Aralin 20 Sa Bundok ng Armenya Hanggang	
sa Reino de los Cristal (Saknong 442–Saknong 946)	319
Pag-uugnay sa Sariling Karanasang Nabanggit sa Binasa	
Masining na Paglalarawan	
Aralin 21 Si Donya Maria ng Reino de los Cristal Hanggang	
sa Sumpa ni Haring Salermo (Saknong 947–Saknong 1371) ..	364
Pagsusuri ng mga Katangian at Papel ng mga Tauhan	
Paglalahad ng Pagsang-ayon at Pagsalungat	

Aralin 22 Kahilingan ni Donya Maria sa Pagbabalik ni Don Juan sa Berbanya Hanggang sa Muling Pagbabalik sa Reino de los Cristal (Saknong 1372–Saknong 1717).....	405
Pagtukoy sa Napapanahong Isyung may	
Kaugnayan sa Isyung Tinalakay	
Wastong Tono at Intonasyon sa Pagbigkas	
 Aralin 23 Pangwakas na Gawain: Pagtatanghal ng Ilang Saknong ng Koridong Naglalarawan ng mga Pagpapahalagang Pilipino	439
Pagtatanghal ng Dula	
Pagbibigay ng Puna/Mungkahi sa Nabuong Iskrip na Gagamitin sa Pangkatang Pagtatanghal	
Pagsulat ng Iskrip	
 Talasanggunian	451
Indeks.....	453

Indeks

- A**
- alamat, 115, 117–118, 213
- anaporik ng pangngalan, 249
- “Ang Ambahan ni Ambo,” 238–245
- “Ang Kuwento ni Lungpigan,” 5–8
- “Ang Walang Kamatayang Ilaw,” 132–136

- angkop na pagkukuhanan ng mga impormasyon, 104
- antas ng wika, 107
- apostrophe*, 314–315
- awit, 266
 - pagsulat ng, 182
- awiting panudyo, 191, 202–203
- awiting-bayan, 98–99

- B**
- “Bakit Tumitilaok ang Manok sa Madaling Araw?,” 210–212
- balbal na wika, 107
- balita, 254–255, 434–435
- banghay
 - alamat, 117–118

- maikling kuwento, 169
- Bas, Nazareno D., 165
- “Bohol” (alamat), 115
- brochure*, 88–90
- bugtong, 193
- bulong, 100

- C**
- Casanova, Arthur P., 61
- colloquium*, 274

- D**
- dalit, 99
- Dandansoy*, 99
- denotatibong kahulugan, 97
- di-magkatulad (paghahambing), 122
- diona, 99
- di-pormal na wika, 107–108
- ditso, 99
- dula, pagtatanghal, 441–442
- dung-aw, 99
- Durung-Bat-ao, 5

E

editorial, 140–141

ekspresyong nagpapahayag ng
posibilidad, 25, 231

G

gay lingo, 107

gitna (pagpapahayag), 217

Golden Vogel, 268

Guimarie, Aida M., 5, 33, 165, 223

H

haba at diin, 200

hambingang palamang, 123

hambingang pasahol, 122–123

Hele, 94, 98

Hinilawod, 148–151

hinto at antala, 201–202

I

Ibong Adarna

bahagi, 267

kaligirang pangkasaysayan, 265,
266–267, 268

saknong 7–441, 280–307

saknong 442–946, 322–354

saknong 947–1371, 368–394

saknong 1372–1717, 409–430

impormal na wika, 107–108

“Indarapatra at Sulayman,” 33–35

informance (information at performance),
41

interbyu, 142–143

intonasyon, 200–201, 437

iskrip, pagsulat ng, 445–446

isyu, 431–432

K

“Kaharian ng Berbanya Hanggang sa
Pagbabantay sa Ibong Adarna,”
280–307

“Kahilingan ni Donya Maria sa
Pagbabalik ni Don Juan sa
Berbanya Hanggang sa Muling
Pagbabalik sa Reino de los Cristal,”
409–430

kakalasan, 169

kalusan, 98

kasukdulan, 169

katamtaman (paghahambing), 123

kataporik ng pangngalan, 249

katawan (banghay), 118

kawili-wiling simula (pagpapahayag), 217

kolokyal na wika, 108

komparatibo (paghahambing), 121–123

konotatibong kahulugan, 97

korido, 265, 266–267

kumintang, 99

kundiman, 99

kuwento, 47

kuwentong-bayan, 5, 213–214

kuwit, 201

L

- Labaw Donggon, 148–151
- “Lalapindigowa-i: Kung Bakit Maliit ang Bewang ng Putakti,” 19–20
- lalawiganin na wika, 107
- Lucente, Iluminado, 132
- “Lumad, Huwag Lisanin ang Kabundukan,” 61–71

M

- Madale, Nagsura, 19
- magkatulad (paghahambing), 122
- maiikling sambitla, 76
- maikling kuwento, 169
- Maranan, Ed, 238
- matalinghagang pahayag, 314–316
- metaphor*, 315
- metonomiya, 315
- mito, 213
- moderasyon (paghahambing), 123
- “Modernisasyon ng Dyipni, Kailangan Na,” 223–225
- motif at cycle*, 268
- musika, 179

O

- “O, Ilaw,” 94
- oksimoron, 316
- Oyayi, 94, 98

P

- “Paalam sa Pagkabata,” 165–167
- pabaligtad na salita, 107
- pabula, 18–19
- “Pag-aalay sa Birhen,” 268–269
- pagbibigay ng puna, 362
- pagbibigay-hinuha, 407
- paggalang, 259
- paggamit ng angkop na salita, 259
- paghahambing, 121–125
- paglalahad, 157–158
- paglalarawan, 360
- pagpapahayag, 217
- pagsalungat, 401
- pagsang-ayon, 401
- pagsasalaysay, 172
- pagtatambis*, 316
- pagtatanghal ng dula, 441–442
- pagtawag, 314–315
- pagwawangis, 315
- pahambing (paghahambing), 121–123
- pahayag na pantugon sa anumang mensahe, 259
- pakikipagtalastasan, 259
- pakikipanayam, 142–143
- paksa (awit), 182
- palaisipan, 193
- pambansang wika, 107
- pampanitikang wika, 107
- “Panamilit sa Kabantanon,” 165

pandiwang pautos, 76
pangatnig na pagpapatotoo, 13
pangatnig na pananhi, 39–40
panghihikayat, 140–141
pang-ugnay, 158, 172
pangunahing kaisipan, 227
pangungusap na eksistensiya, 75
pangungusap na may pormularyong panlipunan, 76
pangungusap na penomenal, 75
pangungusap na temporal, 75
pangungusap na walang tiyak na paksa, 75–76
panimula (banghay), 117, 169
panlapi, 124
pantulong na kaisipan, 227
parirala (paghahambing), 124–125
pasukdol (paghahambing), 124
Pepito, Santiago, 165
persona (awit), 182
personipikasyon, 315
"Pilipinas ang Bayan Ko, Pilipino ang Wika Ko," 202
ponemang suprasegmental, 200–201
pormal na wika, 107
primaryang sanggunian, 203
proyektong panturismo, 90–91

R

retorikal na pang-ugnay, 54

S

"Sa Bundok ng Armenya at Reino de los Cristal," 322–354
saglit na kasiglahan, 169
salita (paghahambing), 124–125
sambotani, 99
sanaysay (kulturang Bisaya), 158
sekundaryang sanggunian, 204
"Si Donya Maria ng Reino de los Cristal Hanggang sa Sumpa ni Haring Salermo," 368–394
"Si Somëzën sa Alongan at si Anak," 48–49
simula (banghay), 117, 169
"Sitsiritsit Alibangbang," 191–192
soliranin, 98
state of calamity, 434–435
sukat (awit), 182
suliranin, 169

T

tagpuan
alamat, 117
maikling kuwento, 169
talata, 26–27
talindaw, 98
tauhan
alamat, 117
maikling kuwento, 169
tayutay (awit), 182

tayutay **Tingnan ang** matalinghagang
pahayag

tema, 169

tono, 200–201, 259, 437

tradisyon, 10

travel brochure, 88–90

tugma (awit), 182

tugmang de-gulong, 191, 203

tulang panudyo, 191, 202–203

tuldok, 201

tunggalian, 169

turismo, 82

U V

umbay, 99

Villafuerte, Pat V., 202

W

wakas

 banghay, 118

 maikling kuwento, 169

 pagpapahayag, 217

wika, antas ng, 107–108